

Marek Hrubec: *Od zneuznání ke spravedlnosti: Kritická teorie globální společnosti a politiky*
Praha, Filosofia 2011, 562 s.

Jak máme porozumět proměnám v zápa-sech, které se v moderní společnosti ode-hrávají? Proč na sebe berou podobu po-žadavků na sociální a politické uznání? Které formy nespravedlnosti a zneuznání se stávají motivačním zdrojem pro sociální hnutí? A mají tyto zápasy svou vnitřní logiku? Od těchto a dalších otázek se roz-hodl Marek Hrubec odrazit a ve své zásad-ní knize nabídnout systematicky pojatou sociální teorii uznání. Ve velkoryse poja-tém rozvrhu Hrubec propojuje různé for-my sociální kritiky, možnosti jejich vysvět-lení a spojuje je s normativními implikace-mi, vycházejícími z univerzálně pojatých zápasů o uznání.

Výkladová linie knihy směřuje k pode-pření teze, že teorie uznání má vnitřní pře-svědčivost jen pokud je koncipována jako teorie *globální* společnosti a politiky, tedy když překročí úzce pojatý rámec národ-ních států a svůj popis a kritiku zneuznání, resp. normativní rozměr zasadí do globál-ní roviny. Zatímco dosavadní teorie uzná-ní (mezi autory, na něž Hrubec navazuje, lze zmínit zejména Charlese Taylora, Axela Honnetha a Nancy Fraser) stavěla převáž-ně na propojení mikro-roviny sociálních vztahů s nároky na uznání ve společen-stvích, jejichž rámec i garance určovaly ná-rodní státy, Hrubec jde dále a ptá se na hlubší podmíněnost gramatiky uznání *glo-bálními* jevy a procesy – interkulturními vztahy, transnacionálními transfery i zku-šenostmi, které zasahovaly celé lidstvo. Současná kritická teorie má podle něj šan-ci, pouze pokud zaměří svůj pohled na glo-bální jevy a jejich výklad nebude koncipo-vat jen jako prodloužení či specifické rozvi-nutí principů difference a rovnosti v národ-ně definovaných státech, nýbrž naopak umožní tematizovat jak základní potřeby individuí a sociálních skupin, tak i jejich

specifické požadavky na kulturní či politic-ké uznání jako bytostně *globální* jevy – se všemi důsledky, které z toho vyplývají (ze-jména zohledněním interkulturního a extra-teritoriálního sociálního uznání).

Ve své rekonstrukci se Hrubec opírá o hlavní motivy a autory moderní sociální teorie – od G. W. F. Hegela přes klasiky kri-tické teorie až po současné autory globál-ních studií. Zároveň však staví na odka-zech k praktickým historickým zápasům o uznání: nemá-li být teorie jen formou intelektuální projekce, vzdálené životnímu světu lidí, měla by kopírovat historický vý-voj a sledovat kultivaci vzorců uznání „zdo-la“, tedy z hlediska historických subjektů (skupinově či individuálně definovaných) a jejich praktických zápasů za odstranění toho, co považovali za zneuznání. Zatímco v dějinách myšlení Hrubec hledá možnos-ti, jakými v minulosti různí autoři zdůvod-ňovali primát intersubjektivních vztahů ve výkladu lidského jednání a jeho motivací (aby se od nich odrazil ve formulaci svého vlastního teoretického stanoviska), odkazy k historickým zápasům o uznání – k hnu-tím různě definovaných menšin, dělnic-kému hnutí či současným iniciativám za odstranění chudoby – mu zase umožňu-jí své abstraktní úvahy a nároky zakotvit v tom, co lidé prakticky vnímali jako zneu-znání a jaké formy uznání v dějinách poža-dovali.

Tento souběh historických zápasů s výkladem obecných struktur uznání se v Hrubcově teorii neobjevuje náhodou. Sto-jí za ním jednak snaha překonat intelek-tuální nadřazenost, k níž svádí ahistorický či, jak Hrubec píše, „akontextuální“ pří-stup ke společnosti, jednak koncepce dějin, která počítá s možností zdůvodnit existen-ci vývojových linií (a definitivně zavrhuje svou povahou statický obraz dějin společ-nosti jako souhrnu nahodilých jevů a roz-hodnutí). Zdroj historické dynamiky lze vy-číst již z Hrubcova základního teoretického postulátu, podle něhož existuje těsná sou-vislost mezi interní sociální *kritikou*, de-

skriptivním *vysvětlením* a *normativním* rozvrhem společnosti (ne náhodou těmto otázkám zevrubně věnuje počáteční pasáže své knihy). Tak jako se v praktickém životě postupuje od kritiky existujícího světa, z níž lze vyprofilovat orientační body pro jeho popis a pochopení a načrtnout rozvrh žádoucího vývoje, staví teorie uznání na inter-ní sociální kritice (analýzách zápasů kulturně marginalizovaných, ekonomicky vykořisťovaných, politicky utlačovaných lidí), aby poskytla vysvětlení (deskripci) těchto jevů a formulovala klíčové normativní principy, o něž by se měly opírat pokusy o řešení neblahé situace.

Trichotomie *kritiky*, *vysvětlení* a *normativity* kromě jiného podpírá i zmíněný nárok na souběh teoretické reflexe a historických zápasů za uznání. Jen pokud pojímáme výklad společenských norem v těsné souvislosti s praktickými zápasy lidí za odstranění zneuznání (a normativita vyrůstá z historických analýz vývoje hodnot ve společnosti, tedy „normativního vysvětlení“), můžeme hovořit o specifickém „normativním realismu“. Klíčové normativní prvky (politické a kulturní svobody nebo globálně definovaný požadavek sociální spravedlnosti) tady nemají být výsledkem individuální projekce filosofujícího jedince ani jeho svou povahou partikulárních (a jen sofistikovaněji vyjádřených) přání, nýbrž vyrůstají ze zobecnění tendencí, které jsou vlastní vývoji hodnot v moderní společnosti.

Pro jemnější vymezení historických procesů si Hrubec bere na pomoc teorii Iris Young, která o procesech hovoří jako o strukturách, jež svým jednáním sice vytvářejí lidé, na jejichž komplexní proměny však nemají bezprostřední vliv. Do jednání individuálních a skupinových aktérů samozřejmě lze aktivně vstoupit a ovlivnit je. Avšak do vývoje normativních institucí uznání (např. morálních norem) je vstupovat podstatně obtížnější. Ekonomické podmínky (materiální instituce uznání) jsou přece ještě méně ovlivnitelné. A na základ-

ní technologické struktury lidské civilizace nemáme (jakožto jednající subjekty) prakticky žádný vliv – řídí se zcela samostatnou logikou, nezávislou na našem individuálním rozhodování (s. 86–91). Odtud pak může Marek Hrubec uvažovat o podobách transformace moderních společností a spolu s Nancy Fraser doplnit koncepci reformy (postupné strukturální změny) a revoluce (náhlé změny systému) o specifický mezistupeň, nazvaný afirmativní transformací, tedy uskutečnění komplexních reforem, které vedou ke změnám struktur i celého systému.

Knihla samozřejmě nepředstavuje jen sociologicky aplikovanou teorii dějin; lze ji určitě číst i z jiných perspektiv (například z hlediska společenské a politické kritiky, různě pojatých deskriptivních přístupů a normativních teorií). Na pozadí Hrubcova pojetí historického vývoje je však zřetelnější odlišnost jeho teorie od dosavadních teorií uznání: zatímco v rámci národních států (a klasických nároků na uznání difference a rovnosti) jsou požadavky na změnu struktur (podobu normativních a materiálních institucí uznání) sotva formulovatelné, stávají se důležitou součástí makro-regionálních projektů integrace (např. latinskoamerické, částečně i evropské). Motorem této změny v současné době je pro Hrubce rozvoj nároků na interkulturní uznání (dialogu mezi kulturami – Západem, islámským světem nebo konfuciánskou kulturou) a extrateritoriální sociální uznání (uznání sociální spravedlnosti na globální úrovni).

Dějínám lidstva je tak podle Hrubce vlastní specifický vývoj vzorců uznání (historie má v sobě zakódováno specifické směřování), který je založen v rozšiřování vzorců uznání od mikro-roviny sociálních vztahů přes uznání rovného zacházení a uznání skupinové difference v lokálním kontextu až po zmíněné nároky na uznání v globálním rámci. To má samozřejmě obrovský význam (a to nejen v českém prostředí, kde se velké teorie i filosofie dějin dostaly v de-

vadesátých letech do nemilosti). Jen je možná trochu škoda, že Hrubec v knize ponechává čtenáře v nejistotě, jakou verzi vyústění vlastně očekává – pozitivní, nebo katastrofickou?

To totiž zpětně může mít vliv na způsoby, jimiž budeme vnímat jeho čtení hlavních autorů kritické teorie (část II). A také jeho velmi pečlivou a poměrně tvrdou kritiku liberalismu (část III). Jak budeme vstřebávat existující podoby transnacionálního uznání (v kontrastu s uznáním národním a mezinárodním) v souvislosti s „předbíhající“ integrací ekonomickou, která zku-

šenosti zneuznání až příliš často sama vytváří (část IV). A možná i na to, jak budeme číst globální perspektivy uznání (část V): právě v této části je Hrubec prospektivně nejobežtější, neboť ví, že poučení z katastrof bývá častější a účinnější než systematická práce na afirmativní transformaci. A nejspíš i proto musí rozhodnutí zůstat otevřené – o tom, zda bude kritická teorie globální spravedlnosti „poselstvím v lahvi“, anebo se stane vlivným rozvrhem pro společenské a politické změny, je nejspíše předčasné soudit.

Michal Pullmann